

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

БАРАНОВ-МОХОРТ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 347.73

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВЕКСЕЛЬНИХ РОЗРАХУНКАХ**

Спеціальність 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному транспортному університеті Міністерства освіти і науки України.

- Науковий керівник** доктор юридичних наук, професор
Голосніченко Іван Пантелійович,
Національний транспортний університет,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права
- Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор
Шкарупа Віктор Костянтинович,
Національна академія державної податкової
служби України,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративної і кримінально-
процесуальної діяльності
- кандидат юридичних наук, доцент
Царьова Людмила Кузьмівна,
Одеська національна юридична академія,
доцент кафедри адміністративного і
фінансового права
- Провідна установа** Національний університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України,
кафедра адміністративного права та
адміністративної діяльності
органів внутрішніх справ (м. Харків).

Захист відбудеться “24” червня 2005 року о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий “__” _____ 2005 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В усіх розвинутих країнах світу одним із атрибутів демократії є розвинуте законодавство, яке регулює фінансово-правові відносини суспільства. В Україні інститути фінансового права є ще недостатньо розвиненими. Це стримує розвиток господарської діяльності в державі, ставить перешкоди у розрахунках із Державним бюджетом України та державними цільовими фондами.

У практиці реалізації фінансово-правових відносин застосовуються різні методи і форми розрахунків. Однією із форм відстрочки сплати податків та інших обов'язкових платежів до бюджету є застосування векселів у розрахункових відносинах, що регулюються фінансовим правом. Норми фінансового права щодо цих відносин являють інститут даної галузі права.

Ринкові реформи в Україні здійснили вплив на стан вексельних розрахунків і спонукають до здійснення змін у законодавстві стосовно порядку проведення безготівкових розрахунків.

Неврегульованість фінансово-правових відносин у сфері вексельного обігу ще наприкінці ХІХ століття спонукали вчених до дослідження теоретичних питань у даній галузі. В юридичній літературі правової школи дореволюційної Росії питання вексельного обігу досліджували вчені Г.Г. Шершеневич, П.П. Цитович, М.М. Агарков, Н.Д. Сілін, А.Н. Яснопольский.

Проблеми організаційно-правових та фінансово-правових відносин, що виникають при вексельних розрахунках, досліджувались у працях вітчизняних вчених: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Д.А. Бекерської, Ю.П. Битяка, Л.Р. Білої, Л.К. Воронової, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, М.П. Кучерявенка, А.А. Нечай, О.П. Орлюк, Н.Ю. Пришви, П.С. Пацурківського, О.П. Рябченко, Л.А. Савченко, Л.К. Царьової, В.К. Шкарупи та інших.

Вексельні розрахунки є однією із складових частин безготівкових розрахунків. Аналіз порядку проведення вексельних операцій та відповідності його законодавству є першим і найважливішим етапом у вдосконаленні розрахунків у державі. Використання вексельного обігу на даному етапі розвитку економіки через недослідженість фінансово-правових відносин призвело до ряду проблем у формуванні дохідної частини державного бюджету, зокрема: виникли труднощі виконання Державного бюджету України; ускладнився контроль за поточними доходами і видатками бюджетів усіх рівнів. Крім того, проблеми, що виникають при здійсненні розрахунків векселями, обтяжуються неспроможністю або небажанням векселедавців оплачувати їх при пред'явленні.

Виходячи з викладеного вище, виникає пряма потреба в удосконаленні вітчизняного законодавства, що регулює застосування векселів при розрахунках суб'єктів господарювання із державним бюджетом та

оподаткуванні прибутку суб'єктів господарювання, отриманих ними внаслідок проведення розрахунків векселями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає програмам діяльності Кабінету Міністрів України, які були прийняті у 2003-2005 роках, зокрема: Програма діяльності Кабінету Міністрів України “Відкритість. Дієвість. Результативність” (затверджена Постановою Верховної Ради України № 729-IV від 17.04.03 р.), Програма діяльності Кабінету Міністрів України “Послідовність. Ефективність. Відповідальність” (затверджена Постановою Верховної Ради України № 1602-IV від 16.03.04 р.).

Спрямованість дисертаційного дослідження визначається Програмою наукових досліджень Національної академії державної податкової служби України відповідно до фундаментальної теми “Правові основи здійснення фінансового контролю Державною податковою адміністрацією України. Фінансова відповідальність за порушення податкового законодавства” (державний реєстраційний номер 0102U000477), плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного та адміністративного права транспортного університету на 2004-2005 рр.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення кола відносин, змістом яких є вексельні розрахунки, що підлягають регулюванню фінансово-правовими нормами, розробка теоретичних та практичних науково-обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на вдосконалення розрахунків за державними обов'язковими платежами.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні задачі:

вивчити стан вексельних розрахунків в Україні і пов'язаних з ними організаційних та фінансово-правових відносин;

з'ясувати особливості стягнення державного мита за вексельні бланки;

дослідити питання оподаткування прибутків, отриманих від здійснення розрахунків векселями між суб'єктами господарської діяльності;

охарактеризувати функцію контролю Національного банку України за порядком обігу векселів у розрахунках між суб'єктами господарювання;

запропонувати шляхи удосконалення організаційних і фінансово-правових відносин, що виникають при вексельних розрахунках.

Об'єктом дослідження є організаційно-правові та фінансово-правові відносини у сфері безготівкових розрахунків векселями.

Предметом дослідження є регулювання фінансово-правовими нормами обігу розрахунків різними видами векселів між державними органами виконавчої влади і суб'єктами господарювання.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування у сучасній науці фінансового права. При проектуванні структури дисертаційної роботи незамінним став логічний метод, який

дозволив перейти від поняття векселя до їх видів, розглянути складові та механізми вексельних розрахунків та різного роду порушень у організаційних та фінансово-правових відносинах, що виникають при вексельних розрахунках.

Системний метод використано при розробці понятійних і методологічних проблем під час здійснення вексельних розрахунків. Він дозволив розглядати розрахунки векселями як систему структурних елементів, що взаємодіють між собою та виконують певні функції стосовно один одного.

Історично-правовий метод дав змогу провести аналіз виникнення, становлення та подальшого розвитку організаційних та фінансово-правових відносин, що виникають при вексельних розрахунках. Метод порівняльно-правового аналізу дозволив провести вивчення теоретичних положень, матеріалів юридичної практики щодо відносин у сфері вексельних розрахунків.

Широке застосування у дисертаційному дослідженні знайшов метод прогнозування при розробці рекомендацій щодо удосконалення процесу здійснення організаційно-правових та фінансово-правових відносин в сфері вексельного обігу та пропозицій щодо створення системи податкових судів.

Дослідження окремих питань роботи зумовило необхідність використання статистичного методу для з'ясування ефективності норм, які регламентують фінансово-правові та організаційні відносини, що виникають при вексельних розрахунках.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з державного управління та фінансового права, а також з питань вексельного обігу в Україні. При написанні дисертаційної роботи проаналізовано монографії та статті вітчизняних та зарубіжних авторів кінця XIX – початку XX століття, видання радянського та сучасного українського періодів з питань регулювання організаційних та фінансово-правових відносин.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше комплексно досліджено організаційні та фінансово-правові аспекти вексельних розрахунків в Україні, а також функції державного контролю за суб'єктами господарської діяльності при вексельних розрахунках між ними.

У процесі розв'язання поставлених задач отримано такі найбільш суттєві результати:

вперше у вітчизняній науці фінансового права дана комплексна характеристика особливостей оподаткування прибутків, отриманих у результаті здійснення господарських операцій із застосуванням векселів;

запропоновано заходи щодо унеможливлення несплати зобов'язань за вексельними розрахунками з державою, що пов'язані з особливостями стягнення державного мита за бланки векселів;

обґрунтована доцільність застосування комбінованих розрахунків з бюджетом, а також використання нових видів векселів;

сформульовано авторські пропозиції щодо нових форм контролю Національного банку України за проведенням розрахунків вексями та його реагування на відповідні порушення законодавства;

обґрунтовано необхідність використання векселів Державної податкової адміністрації України і казначейських векселів та запропоновано шляхи підвищення ефективності використання цих видів векселів для наповнення державного бюджету;

вперше зроблено висновок про необхідність запровадження державного реєстру опротестованих векселів;

запропоновано авторські критерії визначення способів реалізації норм фінансового права при вексельних розрахунках як об'єкта регулювання;

вперше узагальнено результати реалізації фінансово-правових норм, що регулюють відносини вексельних розрахунків в зарубіжних країнах та в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертаційному дослідженні, сприятимуть становленню та подальшому вдосконаленню організаційного та фінансово-правового регулювання відносин, що виникають при здійсненні безготівкових розрахунків вексями.

Сформульовані в дисертації теоретичні і практичні висновки та пропозиції можуть бути використані:

у науковій діяльності – для обґрунтування моделі організаційно-правових та фінансово-правових відносин у сфері вексельного обігу в Україні, яка б віддзеркалювала їх повноту, прозорість і нову якість, характерну для демократичного суспільства;

у законотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для вдосконалення норм, що регулюють окремі види фінансово-правових відносин;

у навчальному процесі – при підготовці розділів підручника “Фінансове право” і “Банківське право”, посібника з курсу “Державні фінанси”;

у просвітницькій роботі – з метою правового виховання населення, підвищення рівня правової культури державних службовців.

Наукові положення, оцінки, пропозиції та висновки, отримані в результаті дисертаційного дослідження, можуть скласти підґрунтя для подальших наукових пошуків і розвитку законодавства у галузі фінансового права.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету (м. Київ). Основні теоретичні та методологічні положення і результати дисертаційного дослідження доповідались під час проведення науково-практичної конференції “Фінансова та податкова система

України: сучасний стан і шляхи вдосконалення” (2000 р., м. Ірпінь), науково-практичної конференції “Податкова політика в Україні та її нормативно-правове забезпечення” (грудень 2000 р., м. Ірпінь), міжнародної науково-практичної конференції “Проблеми впровадження інформаційних технологій в економіці та бізнесі” (травень 2001 р., м. Ірпінь), науково-практичної конференції “Бюджетно-податкова політика в Україні (проблеми та перспективи розвитку)” (грудень 2001 р., м. Ірпінь).

Запропоновані у роботі пропозиції щодо організації і регулювання фінансово-правових відносин, що виникають при безготівкових розрахунках векселями та оподаткування прибутків, отриманих від здійснення вексельних операцій були прийняті до впровадження:

Міністерством фінансів України при розробці проектів Бюджетного та Податкового кодексів України, а також як пропозиції щодо внесення змін до діючих законів України: “Про Національний банк України” і “Про банки і банківську діяльність”, “Про вексельний обіг в Україні” та нормативних актів Кабінету Міністрів України стосовно регулювання вексельного обігу та щодо створення в Україні Єдиної національної інформаційної системи “Вексель” (довідка №071-207 від 14.03.2003 р.);

як методика проведення спільних контрольних дій Державної податкової інспекції та Контрольно-ревізійного управління у м. Ірпінь, для роз’яснення суб’єктам господарювання діючого податкового законодавства у сфері безготівкових розрахунків векселями (довідка №1523/10/01-0 від 19.02.2003 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 4-х наукових статтях, розміщених у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 187 сторінок. Список використаних джерел складається із 189 найменувань, розміщених на 17 сторінках; додатки – на 3 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв’язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання дослідження, сформульовано об’єкт, предмет і методи дослідження, відображено наукову новизну розробки, теоретичне і практичне значення, апробацію отриманих результатів та надано перелік публікацій за темою дисертації.

Перший розділ “Фінансово-правові та організаційні питання обігу векселів в Україні” складається із чотирьох підрозділів, у яких розкривається процес становлення і розвитку вексельного обігу в Україні та пов’язаних з ним

організаційно-правових та фінансово-правових відносин, аналізуються особливості стягнення державного мита за вексельні бланки, особливості оподаткування при здійсненні розрахунків з використанням векселів. Досліджується функція контролю Національного банку України за вексельним обігом як функція державного управління.

У підрозділі 1.1. “Становлення вексельного обігу в Україні та пов’язаних з ним фінансово-правових відносин” з використанням історико-правового методу розкривається процес становлення вексельного обігу в Україні і фінансово-правових відносин, які формуються з урахуванням вексельних розрахунків між суб’єктами господарювання. Робиться висновок, що тривала відсутність належного фінансово-правового регулювання сфери вексельного обігу унеможливлювала застосування векселів у публічному праві, зокрема, у фінансово-правових відносинах.

Об’єктом фінансово-правових відносин є фонди коштів, які формуються, розподіляються і використовуються внаслідок реалізації суб’єктних прав і юридичних обов’язків. Відносини фінансово-правового характеру пов’язані із формуванням державного бюджету, розрахунками щодо сплати державного мита та державних зборів.

Вперше дана комплексна оцінка різних форм реалізації відносин у галузі мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів коштів з метою забезпечення виконання завдань і функцій держави з використанням вексельних розрахунків.

Доведено, що реалізація організаційно-правових та фінансово-правових відносин у сфері вексельного обігу є позитивним явищем. По-перше, обіг векселів у господарській діяльності дозволяє відстрочувати платежі в разі виникнення виробничих проблем, здійснювати розрахунки із державою з подальшим погашенням векселів тощо. По-друге, продавець має право використовувати вексель для виконання своїх зобов’язань перед державою, здійснювати операцію обліку векселя в банківській установі. Зважаючи на переваги вексельних розрахунків, у 1991 році Верховна Рада України передбачила в Законі України "Про цінні папери і фондову біржу" певні положення щодо вексельних розрахунків.

Зроблено висновок, що при використанні векселів у розрахунках як між суб’єктами господарювання, так і між ними та державними органами, в окремих випадках мають місце зловживання. Використовуючи фінансово-правові відносини вексельного обігу, суб’єкти господарювання намагаються приховувати: порушення чинного законодавства в питаннях проведення взаєморозрахунків за платежами до бюджетів різних рівнів; факти ухилення від оподаткування шляхом утворення збитковості за дисконтними операціями на підприємствах, переведення бюджетних коштів на рахунки комерційних структур; механізми перерозподілу коштів (процентів, знижок, дисконтів) у завершеному циклі вексельного обігу на користь комерційних структур та за рахунок бюджетних коштів.

В такий спосіб суб'єктами господарювання порушуються фінансово-правові відносини у сфері вексельного обігу, що виникають: а) при встановленні бюджетної системи, розподілі доходів і видатків між її ланками; б) при складанні, розгляді, затвердженні та виконанні державного бюджету і звіту про його виконання; в) при перерахуванні податків та інших обов'язкових платежів до бюджету; г) при регулюванні грошово-кредитної і валютної систем держави.

У підрозділі 1.2. “Особливості стягнення державного мита за вексельні бланки” розглянуто проблеми, пов'язані із процедурою сплати державного мита за вексельні бланки. У дисертації висвітлюються факти порушення статті 2 Указу Президента України “Про сплату державного мита за вексельні бланки”. Слід зазначити, що суб'єкти підприємницької діяльності, не купують бланки векселів, а сплачують державне мито за них. Відзначається, що ставка державного мита в сумі 0,1 неоподаткованого мінімуму доходів громадян згідно з Законом України “Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України “Про державне мито” була законодавчо унормована тільки у 2004 році. У фінансових відносинах враховується не стільки собівартість даного бланку, скільки користування правом відстрочки платежу. Національний банк України повинен постійно контролювати банківські установи щодо виконання вимог, викладених у його листі “Про сплату державного мита за вексельні бланки”. Вважається, що порядок сплати державного мита за бланки векселів повинен бути таким, при якому банківським установам буде не вигідно не контролювати суб'єктів господарювання у процесі сплати державного мита. Запропоновано, що одним з таких методів може бути встановлення порядку оплати державного мита за бланки векселів, згідно з яким до банківських установ бланки векселів будуть надходити тільки після передплати за них відповідних сум державного мита самими банками. З одного боку, банківські установи будуть вимушені виводити з обігу на придбання бланків певні суми грошових коштів, але при реалізації бланків векселів вони не допустять факту несплати суб'єктами господарювання державного мита за них.

Доведено, що при здійсненні банківськими установами передплати за бланки векселів, котрі в подальшому будуть реалізовані суб'єктам господарювання, забезпечиться систематичне надходження коштів до Державного бюджету України у вигляді державного мита за бланки векселів.

Показано, що у процесі наповнення дохідної частини бюджету України періодично мають місце недоречності, пов'язані з нормативними документами, які суперечать вітчизняному і міжнародному законодавству. Так, суттєві зміни в порядку сплати державного мита були передбачені Указом Президента України “Про затвердження Положення про гербовий збір”. Згідно з його нормами було запроваджено стягнення гербового збору з усіх видів векселів. Винятком були лише векселі, що видавались органами державної виконавчої влади. Так, відповідно до Указу Президента України

“Про затвердження Положення про гербовий збір”, пункт 20, до державного бюджету повинні були надходити 80 відсотків від суми коштів, отриманих від стягнення гербового збору; до місцевих бюджетів направлялось 20 відсотків від отриманих сум. Але вимоги пункту 22 Положення про гербовий збір суперечили нормам Закону України “Про цінні папери і фондову біржу”. Згідно зі статтею 21 згаданого вище закону вексель засвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця. Тобто марки гербового збору не можуть бути умовою для виникнення зобов’язання. Згідно з вимогами Положення про гербовий збір векселі підлягали маркуванню. У разі відсутності марки гербового збору на векселі, останні не використовувалися для підтвердження вимог платника. Вимоги пункту 22 Положення про гербовий збір не відповідали нормам міжнародного вексельного законодавства, зокрема нормам Уніфікованого закону про переказні векселі і прості векселі.

Зроблено висновок про негативні наслідки, що існують у зв’язку з відсутністю відповідних законів, що регулюють вексельний обіг та бажанням посадових осіб органів виконавчої влади в будь-який спосіб наповнити Державний бюджет України.

У підрозділі 1.3. “Оподаткування при здійсненні вексельних розрахунків” звертається увага на те, що проблемним питанням у фінансово-правових відносинах між органами податкової служби і суб’єктами господарювання є оподаткування податком на додану вартість бартерних (товарообмінних) операцій з використанням векселів. Під час здійснення фінансово-господарської операції поряд з використанням векселя як засобу платежу його використовують і як товар, а розрахунок у відповідній частині, згідно з умовами договору, здійснюється не у грошовій формі. Розглядається практика розгляду позовних заяв Вищим господарським судом України, яка свідчить про неузгодженість позицій державних податкових інспекцій і суб’єктів господарської діяльності стосовно даного питання.

При розгляді даної проблеми особлива увага в дисертації звернена на спроби органів податкової служби зловживати податком на додану вартість щодо індосаменту векселя.

Аналіз шляхів вирішення проблеми стосовно оподаткування податком на додану вартість індосаменту векселя підтвердив, що частина вартості векселів, оплачена грошовими коштами, не може бути об’єктом оподаткування податком на додану вартість, а тому сума податку не нараховується і не сплачується. Разом з тим, оскільки оплата відповідної частини вартості векселів здійснюється не у грошовій формі, а вексель виступає як товар, а не засіб платежу, то відповідна операція є бартерною (товарообмінною). Тобто з частини вартості згаданих векселів необхідно сплачувати податок на додану вартість. У разі, якщо вексель використовується при здійсненні бартерних операцій, то на підставі Закону України “Про податок на додану вартість”, абзац 3 п.4.8 статті 4, податкові зобов’язання на суму векселя також не нараховуються.

Запропоновано розробити та прийняти Закон України “Про Податковий суд України”, основним призначенням якого повинно стати судове вирішення спірних питань між учасниками фінансово-правових відносин, зокрема у сфері оподаткування, із застосуванням всіх інструментів фінансового права.

У підрозділі 1.4. “Проблеми розширення використання векселів у господарській діяльності та контроль Національного банку України за їх обігом” запропоновано застосувати схему цільового вексельного кредитування при купівлі нерухомості у Регіонального відділення Фонду державного майна України у м. Києві. В основі схеми лежить надання банками кредитів покупцям нерухомості у Регіональному відділенні Фонду державного майна України у м. Києві пакетами векселів. Реалізація запропонованої схеми матиме позитивні результати. Її застосування змінює порядок використання безстрокової розстрочки, що в даний час надається орендаторам при укладанні договору. Доведено, що використання даної схеми дозволить Регіональному відділенню Фонду державного майна України у м. Києві у разі необхідності одержати грошові кошти шляхом дострокового погашення банківських векселів з дисконтом. На відміну від грошового кредиту процентна ставка по банківському вексельному кредиту суттєво нижча, а тому є привабливою для великої кількості позичальників.

Однією з проблем у організаційно-правових відносинах у сфері вексельного обігу в Україні є неефективне здійснення банківськими установами належного контролю за видачею, обігом та оплатою векселів. Згідно з законодавством України функція контролю за діяльністю банківських установ покладена на Національний банк України. Останній виявляє обережність у роботі з векселями у зв'язку із загрозою виникнення безконтрольності емісійних процесів і, як наслідок, зростання темпів інфляції в економіці. З метою організації належного контролю за емісійними процесами, які можуть бути результатом застосування вексельних розрахунків, запропоновано створити бази даних про видані та оплачені векселі. Пропонується розпочати створення інформаційної системи “Вексель банку” на рівні кожної окремої банківської установи. Програмне забезпечення таких банківських систем повинно бути однаковим. Після цього можливо буде провести роботу по об'єднанню таких інформаційних систем в Єдину загальноукраїнську інформаційну систему “Вексель”.

Використання обліку та переобліку векселів як форми рефінансування економіки, що гарантує направлення грошової емісії лише на безготівкові розрахунки, носить антиінфляційний характер та сприяє подоланню проблеми неплатежів у державі. Доведено, що використання суб'єктами господарювання певних механізмів, зокрема: системи лімітування вексельного кредиту, інкасації і доставки векселів, в тому числі іногородніх, спрощеної системи стягнення оплати по векселям, матимуть позитивний вплив на стабілізацію грошового обігу в країні, як на одну з головних умов при вирішенні кризи неплатежів. Виконання комплексу згаданих вище механізмів

повинен і здатен вирішувати Національний банк України, як гарант стабільності національної грошової одиниці.

Другий розділ “Використання нових видів векселів у фінансово-правових відносинах” складається з двох підрозділів. У них досліджено питання обігу векселів Державного казначейства України, з’ясована мета використання казначейських векселів, висвітлені проблеми обігу векселів Державної податкової адміністрації України.

У підрозділі 2.1. “Використання нових видів векселів при формуванні Державного бюджету України та здійсненні бюджетних видатків” відмічається, що у відповідності із законодавчими та підзаконними нормативними актами казначейські векселі можуть використовуватися з метою: а) погашення кредиторської заборгованості за згодою відповідних кредиторів; б) зарахування до Державного бюджету України в рахунок сплати податків і зборів.

Невирішеними залишаються проблеми використання казначейських векселів при наповненні дохідної частини Державного бюджету України. Внаслідок діяльності "Укрспецфіну" монополістами в обігу та оплаті векселів стали підприємства, що випускають високоліквідну продукцію і спроможні були проводити податкові та інші платежі до Державного бюджету грошовими коштами, зокрема: лікєро-горілчані заводи, тютюнові фабрики, виноробні заводи, організації та підприємства з видобутку та постачання газу і нафти. Операції з казначейськими векселями надавали можливість згаданим вище підприємствам уникати сплати обов’язкових платежів до Державного бюджету України грошовими коштами. Законодавство вимагає беззаперечної сплати податків і зборів підприємствами, що випускають високоліквідну продукцію, виключно в грошовій формі.

Доведено, що видача казначейського векселя є тим самим фінансуванням, яке автоматично збільшує дефіцит державного бюджету та зобов’язання держави в цілому. Але розмір дефіциту державного бюджету – величина чітко визначена законодавством. Також чітко визначені і джерела фінансування бюджету. Використання казначейського векселя здійснювалось з порушенням фінансової дисципліни і призводило до безпідставного збільшення розміру дефіциту Державного бюджету України.

При обігу казначейських векселів забезпечення принципу достовірності стало проблемним через відсутність інформації про суми пред’явлених до оплати векселів. Останнім часом вексель Державного казначейства України перестав використовуватись у розрахункових відносинах, адже впроваджений механізм використання казначейських векселів порушував один з принципів, на яких ґрунтується бюджетний устрій, а саме – принцип достовірності.

Зроблено висновок, що не врегульованість відносин у сфері обігу векселів Державного казначейства України створили правову невизначеність, ліквідували прозорість при виконанні державного бюджету в частині погашення бюджетної заборгованості суб’єктами господарювання, усунули

регіональні органи Державного казначейства від поточного фінансового контролю за доходами і видатками Державного бюджету України.

Але повна відмова від використання векселів Державного казначейства у фінансово-правових відносинах також призведе до негативних наслідків у діяльності суб'єктів господарювання, які дійсно потребують відстрочення сплати податків та інших платежів. Доведено доцільність створення оптимального фінансово-правового механізму обігу цього виду векселів.

Отже, широке використання казначейських векселів стало б додатковим імпульсом розвитку фінансово-правових відносин у сфері безготівкових розрахунків в Україні.

Запропоновано врахувати в Україні досвід Російської Федерації, де використовуються цінні папери, названі "складськими свідоцтвами". Ідея застосування складських свідоцтв позитивна, але без досконалої законодавчої і нормативної бази неможливо будувати фіскальні проекти державного масштабу. Доведено необхідність у розробці комплексу законодавчих актів, які будуть регулювати фінансово-правові відносини, пов'язані з обігом складських свідоцтв, та визначити державні органи, які здійснювали б фінансовий контроль за даними операціями.

У підрозділі 2.2. "Проблеми обігу векселів Державної податкової адміністрації України" доведено, що проблема неплатежів і зростання боргових зобов'язань у суб'єктів господарювання стала невід'ємним атрибутом економіки України. Уваги заслуговують підходи центральних органів влади до вирішення проблеми неплатежів і наповнення державного бюджету за рахунок використання нових видів векселів, зокрема векселів Державної податкової адміністрації України та їх оподаткування. Видача податкового векселя застосовується в якості альтернативи сплати суми податкового зобов'язання, що виникає при імпорті товарів. Суб'єкт господарювання, працюючи з векселями Державної податкової адміністрації України (далі – ДПА України), отримує ряд переваг при здійсненні своєї діяльності, зокрема: а) використання векселя ДПА України є відстрочкою сплати податку на додану вартість при ввезенні товарів, як мінімум, на тридцять календарних днів, а в деяких випадках – на більший термін; б) використання векселя ДПА України дозволяє платнику податку більш ефективно використовувати обігові кошти; в) платник податку на додану вартість має альтернативу при сплаті платежу: або грошовими коштами, або векселями.

Доведено, що процедура видачі податкового векселя має певні недоліки. Так згідно з Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України" оформлення податкового векселя за своїм бажанням здійснює платник податку на додану вартість. Бланк векселя видає банківська установа. У зв'язку з тим, що податковий вексель складається в трьох примірниках, то

на банківську установу безпідставно покладаються витрати на видачу бланків векселів для суб'єктів господарювання. Запропоновано покласти витрати щодо оплати бланків векселів на суб'єктів господарської діяльності – отримувачів векселів.

Законодавством передбачено право на отримання податкового векселя лише платникам податку, які мають довідку імпортера, а остання видається лише імпортерам з обсягом оподатковуваних операцій за останні 12 місяців на суму п'ять і більше мільйонів гривень. У роботі доведено, що таке положення відносин у ринкових умовах є недопустиме, оскільки воно порушує принцип рівності суб'єктів у правах на господарську діяльність.

Зроблено висновок, що всі платники податку на додану вартість, які займаються імпортом товарів, робіт та послуг, незалежно від обсягу оподаткованих операцій повинні мати право одержувати статус імпортера.

У даному підрозділі обґрунтована необхідність уточнення окремих положень “Порядку випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1104 від 1 жовтня 1997 р. Запропоновано скасувати текст пункту 13 вказаного Порядку в існуючій редакції та викласти його в наступній: “При видачі податкового векселя в одному кварталі з оплатою в іншому, його погашення проводиться з урахуванням валютного (офіційного) курсу Національного банку України, що діє на день настання терміну платежу та ставок акцизного збору на момент видачі такого векселя”.

Доведено, що у назві і тексті Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України” використовується термінологія, що не встановлена законами України. Наприклад, у вітчизняних законах, що регулюють обіг векселів не передбачається операції “погашення”.

У вищезгаданому підзаконному акті запропоновано термін “погашення” замінити терміном “оплата” або в Законі України “Про обіг векселів в Україні” дати визначення поняття “погашення векселя”.

Запропоновано застосовувати метод податкового планування з метою систематичного наповнення за відповідними статтями доходів державного бюджету з урахуванням відстрочок і розстрочок щодо сплати коштів з використанням податкових векселів.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати ряд висновків концептуально-теоретичного, методологічного та науково-практичного характеру, що забезпечують вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети дисертації.

Обіг векселів у товарно-грошових відносинах регулюється цивільним, господарським, а також, і фінансовим правом. Є особливості у фінансово-правових відносинах при оподаткуванні доходів підприємницької діяльності, що виникають при використанні розрахунків векселями, стягнення державного мита за вексельні бланки, обігу казначейських і податкових векселів тощо.

Розглянувши в дисертаційному дослідженні вітчизняні законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують формування і розвиток фінансово-правових відносин при вексельних розрахунках, запропоновано їх розвиток умовно поділити на три етапи створення і введення в дію:

перший етап – з 1988 року до 1994 року;

другий етап – з 1994 року до 1996 року;

третій етап – з 1996 року дотепер.

Залишається невирішеною проблема несплати суб'єктами господарювання державного мита за вексельні бланки до бюджету. Однією з причин такого становища є неналежний фінансовий контроль банківських установ, що реалізують бланки векселів, за сплатою державного мита суб'єктами господарювання. Запропоновано механізм, згідно з яким здійснення банківськими установами передплати за бланки векселів, які в подальшому будуть реалізовані суб'єктам господарювання, забезпечить систематичне надходження коштів до Державного бюджету України у вигляді державного мита за вексельні бланки.

Державна податкова адміністрація України своїм рішенням зобов'язала органи податкової служби стягувати податок на додану вартість при бартерних операціях з використанням векселів. Але частина вартості векселів, оплачена грошовими коштами, не може бути об'єктом оподаткування податком на додану вартість, а тому сума податку не повинна нараховуватися і сплачуватися. Крім того, у разі, якщо вексель використовується в бартерних операціях, то на підставі Закону України “Про податок на додану вартість” абзац 3 п.4.8 статті 4, податкові зобов'язання на суму векселя також не повинні нараховуватися.

Неврегульованість відносин у сфері обігу векселів Державного казначейства України створили правову невизначеність, ліквідували прозорість при виконанні Державного бюджету України в частині погашення бюджетної заборгованості суб'єктами господарювання.

Доведено необхідність надання права відстрочки на сплату податку на додану вартість із використанням податкового векселя всім суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності.

Пропонується запровадити в Україні новий інститут судової влади – податкову юстицію. З цією метою необхідно розробити та прийняти Закон України “Про Податковий суд України”, основним призначенням якого повинно стати судове вирішення спірних питань між учасниками фінансово-правових відносин, зокрема у сфері оподаткування, із застосуванням всіх інструментів фінансового права.

З метою організації належного контролю за емісійними процесами, які можуть бути викликані обігом векселів, запропоновано створити бази даних про видані та опротестовані векселі. Розпочати створення інформаційної системи “Вексель банка” пропонується на рівні кожної окремої банківської установи. Програмне забезпечення таких банківських систем повинно бути ідентичним. Після цього необхідне об'єднання таких інформаційних систем в Єдину загальноукраїнську інформаційну систему “Вексель”.

Пропонується застосувати схему цільового вексельного кредитування при купівлі нерухомості у Регіонального відділення Фонду державного майна України у м. Києві, яка буде гарантувати своєчасне надходження коштів до місцевого бюджету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Баранов С.М. Проблеми правового регулювання розвитку фондового ринку в Україні // Збірник наукових праць УФЕІ, 1999. – №. 2(5). – С.106-111.
2. Баранов С.М. Вплив правового регулювання фондового ринку на формування Державного бюджету України // Збірник наукових праць УФЕІ, 1999. – № 3(6). – С.104-112.
3. Баранов-Мохорт С.М. Правові проблеми обігу векселів Державного казначейства України // Збірник наукових праць Академії ДПС України, 2001. – № 3 (13). – С. 173-184.
4. Баранов-Мохорт С.М. Дослідження впливу нормативно-правового поля обігу казначейських векселів на формування бюджету України //Збірник наукових праць Академії ДПС України, 2002. – № 2 (16). – С.131-139.

АНОТАЦІЯ

Баранов-Мохорт С.М. Організаційні та фінансово-правові відносини, що виникають при вексельних розрахунках. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2005.

Дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням організаційних та фінансово-правових відносин, що виникають при вексельних розрахунках. У роботі розглянуто становлення вексельного обігу в Україні та пов'язаних з ним організаційних та фінансово-правових відносин, досліджено механізм оподаткування при здійсненні вексельних розрахунків, виявлені особливості стягнення державного мита за вексельні бланки. Розкрито основні проблеми розширення використання векселів у господарській діяльності та державного контролю у цій сфері. Розглянуто механізми використання нових видів векселів при формуванні Державного бюджету України та здійсненні бюджетних видатків: казначейських векселів, банківських векселів та векселів Державної податкової адміністрації України.

Ключові слова: банківська установа, вексель, вексельний обіг, казначейський вексель, податковий вексель, банківський вексель, вексельні розрахунки, організаційно-правові відносини, фінансово-правові відносини.

АННОТАЦИЯ

Баранов-Мохорт С.Н. Организационные и финансово-правовые отношения, которые возникают при вексельных расчетах. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – теория управления; административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2005.

Диссертация является первым в Украине комплексным научным исследованием организационных и финансово-правовых отношений, которые возникают при вексельных расчетах между субъектами хозяйствования и государством. В работе рассмотрено становление вексельного оборота в Украине и связанных с ним организационно-правовых и финансово-правовых отношений, исследован механизм налогообложения при осуществлении вексельных расчетов, определены и проанализированы особенности взимания государственной пошлины за вексельные бланки.

Раскрыты основные проблемы расширения использования векселей при расчетах в хозяйственной деятельности и осуществления государственного контроля. Рассмотрены механизмы использования новых видов векселей при формировании Государственного бюджета Украины: казначейских векселей,

банковских векселей и векселей Государственной налоговой администрации Украины.

Предложен механизм контроля Национального банка Украины за банковскими учреждениями, которые осуществляя предоплату за бланки векселей, реализовывают их субъектам хозяйствования. Показано, что использование предложенного механизма обеспечит систематическое наполнение денежными средствами части Государственного бюджета Украины в виде уплаты государственной пошлины за вексельные бланки.

Отмечается целесообразность ликвидации противоречий в решениях, принимаемых Государственной налоговой администрацией Украины, с нормами финансового и административного права, которые регулируют порядок организации работы в сфере налогообложения предпринимательской деятельности с использованием векселей. Изучены вопросы взимания налога на добавленную стоимость и таможенной пошлины при расчетах векселями. Предложены пути повышения эффективности исполнения этой функции органами Государственной налоговой администрации Украины.

Предложено внедрить в Украине новый институт судебной власти – налоговые суды. С этой целью предложено разработать и принять Закон Украины “О Налоговом суде Украины”, основным назначением которого должно стать судебное решение спорных вопросов, возникающих между участниками финансово-правовых отношений, в частности в сфере налогообложения прибыли, полученной в результате осуществления вексельных операций, с использованием всех инструментов финансового права.

С целью организации эффективного контроля за эмиссионными процессами, вызванными обращением векселей, предложено создать базы данных о выданных и оплаченных векселях.

Ключевые слова: банковское учреждение, вексель, вексельное обращение, казначейский вексель, налоговый вексель, банковский вексель, вексельные расчеты, организационно-правовые отношения, финансово-правовые отношения.

SUMMARY

Baranov-Mohort S.N. Organizational and financially-legal relations which arise up at the bill calculations of exchange. - Manuscript.

Dissertation for the receipt of scientific degree of candidate of legal sciences in speciality 12.00.07 – management theory; administrative law and process; financial law; informational law. – Odessa National Academy of Law. Odessa, 2005.

Dissertation is devoted to the research of organizational and financially-legal relations which arise in bill settlements. In work becoming of bill circulation in

Ukraine and organizational and financially-legal relations connected with it are considered, the mechanisms of taxation of bill settlements is explored, specific features of state customs payment for bill forms are discovered. The basic problems of expansion of bills usage in economic activity and the state control in this sphere are exposed. The mechanisms of usage of new types of the bills in formation of the State budget of Ukraine and budget expences realization are considered, such as exchequer bills, bank bills and bills of exchange of the State Tax Administration of Ukraine.

Key words: banking institution, bill, bill circulation, exchequer bill, tax bill, bank bill, bill settlements, organization and legal relations, financially-legal relations.